

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 1

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 1. – 790 с.

ISBN 978-617-8263-39-3

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У першому томі збірника містяться наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі, у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-39-3 (т. 1)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

4. Хмуринська Т. О. Аналіз проблеми безпритульності та бездоглядності дітей та особливості їх реабілітації. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 1(38).
5. Куц І. Г. Історико-правові засади злочинності неповнолітніх. Юридичний бюлетень. 2018. Вип. 8. С. 362. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/53.pdf (дата звернення: 29.04.2023).

Ключові слова: діти, неповнолітні, злочинність, бездоглядність, війна.
Key words: children, minors, crime, neglect, war.

САРАНЧУК ОЛЕКСАНДРА ВАЛЕРІЙНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ВОЛОСНОМУ СУДОЧИНСТВІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Селянська реформа 1861 року не лише звільнило українське селянство з кріпосної залежності, але й суттєво розширила можливості населення брати участь у здійсненні правосуддя, шляхом запровадження спеціалізованої судової установи у сільській місцевості – волосного суду та активного залучення населення до участі у здійсненні судочинства.

Правовою основою для діяльності волосних судів у другій половині ХІХ стало «Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності» (1861 р.), у якому було визначено порядок формування суду, розгляд справ у суді, а також механізм реалізації його рішень.

Якщо проаналізувати основні форми участі населення у відправленні правосуддя передбаченні чинним законодавством, а також практикою його реалізації у південноукраїнських губерніях, то можна виділити три основні шляхи залучення українських селян до волосного судочинства:

- 1) участь населення у досудових процедурах, що передували розгляду справи у суді;
- 2) участь населення у формуванні волосного суду;
- 3) участь населення у відправленні правосуддя шляхом обіймання посад волосних суддів.

1. Перша форма, участі населення у досудових процедурах, що передували розгляду справи у суді не була відображена у нормативних актах і скоріше базувалася на нормах традиційного, звичаєвого права. Для українського суспільства традиційною була активна участь у відправленні правосуддя, що підтверджується існуванням у нашої історії різноманітних «народних» судів – вервного, копного, козацького тощо. Не стало виключенням і ХІХ ст. З наявних архівних джерел можна зробити висновок, що дуже часто громада сама брала

на себе функцію судді, розглядаючи конфліктну ситуацію та приймаючи рішення спираючись на норми моралі, справедливості та звичаю. Особливо часто це траплялося у селищах, які були віддалені від місця розташування волосного суду, тож доступ до правосуддя носив обмежений характер. Такі рішення, що базувалися на авторитеті громади, мали важливе значення для пересічного селянина, але водночас, не носили остаточного характеру, оскільки не позбавляли незадоволеного таким рішенням вдатися до офіційно затверджених процедур. Спеціальні комісії з «перетворення волосних судів», які у 70-х рр. XIX ст. здійснювали перевірку волосних судів зазначали, що: «Справа розпочинається згідно з усною скаргою місцевому старості. Якщо селянин не задоволений судом малої громади, то може розпочати справу у волосному суді». Так, в ході обстеження Олександрівської волості, Катеринославської губернії, було встановлено, що: «Перед тим як йти на волосний суд, селяни розбираються у себе в селах, через стариків у присутності старости, і більшість дрібних справ тут же і закінчується, не доходячи до волосного суду. Були випадки розгляду третейським судом, але не часто» [1, с. 462].

2. Учасник населення у формуванні волосного суду. Відповідно до ст. 93 Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності (Далі – Загальне положення) закріплювався виборний порядок формування волосного суду (2). Ця норма стала логічним продовженням положення «Про управління державним майном» від 1838 року, відповідно до якого, селяни мали право обирати двох представників, які разом з сільським старшиною брали участь у діяльності т. зв. «домашнього суду першої інстанції» – сільської розправи. Вибори волосних суддів повинні були у відповідності до п. 93 Загального положення відбуватися волосним (або сільським, якщо волость складалася з одного села) сходом (2). Селяни на волосних сходах повинні були обрати зі свого складу від чотирьох до дванадцяти осіб, які повинні були виконувати свої функції по черзі, протягом встановленого терміну. Кількість обраних суддів та термін виконання ними своїх посадових обов'язків повинна була визначатись самою громадою з врахуванням наступних вимог встановлених державою: кількість осіб, що повинні були брати участь у засіданнях суду не повинна була бути меншою трьох, а загальний строк виконання суддею своїх функцій не повинен був перевищувати один рік.

Волосний сход являвся представницьким органом селянської громади. До його складу входили, як сільські та волосні посадові особи (сільські старости, писарі, збірники податків тощо), так і представники від сільських громад, які обирались по одному від кожних десяти дворів. Крім того, окремим селищам, у яких кількість дворів була меншою від десяти, дозволялося мати по одному представнику від кожного такого поселення (Ст. 71–72 Загального положення). Правом голосу при цьому володіли не всі представники сільської громади, оскільки в законодавстві XIX ст. було визначено ряд категорій осіб, що позбавлялись права участі та голосу на сходах. Так, згідно з додатком 2 статті 47 Загального положення, була заборонена

присутність на сходах селяни, які: 1) перебували під слідством за злочини та проступки, що тягли за собою позбавлення спеціальних прав та пільг; 2) перебували під наглядом сільської громади внаслідок винесеного вироку суду [2]. І хоча доволі часто ця норма не дотримувалася через несприйняття її селянами, але формально вона обмежувала доступ до виборів членів громади. Крім того, в самому селянському середовищі могли існувати певні власні виборчі цензи, які не були передбачені законодавством. Так, хоча ст. 47 Загального положення і не передбачала запровадження статевого цензу проте, відповідно до традицій, що склались у селянському середовищі, жінки не володіли правом обирати. Виключення з цього правила носили поодинокий характер [3, с. 212]. Право голосу могли бути позбавлені і особи, що в очах суспільства виступали порушниками традиційних селянських цінностей або не користувалися повагою у їхньому середовищі, зокрема мова йде про безземельних членів громади, п'яниць, домогосподарів, що тимчасово втратили свою працездатність тощо. Також, на території Південної України непоодинокими були випадки коли моноконфесійні сільські громади могли відмовити в участі у роботі сільських органах самоврядування представникові іншої конфесії.

Таким чином, слід визнати, що була закладена модель непрямих виборів волосних суддів, адже фактично вибір здійснювався не всіма представниками сільської громади, що мали право голосу, а лише тими кого сільська громада допустила до участі у сході і в подальшому обрала на посаду сільського чи волосного старости, або делегувала до складу волосного сходу.

3. Участь населення у відправленні правосуддя шляхом обіймання посад волосних суддів. Аналіз чинного законодавства показує, що воно містило досить демократичні за змістом норми, які встановлювали основні вимоги до кандидата на посаду волосного судді. Як і у випадку з виборними сільських сходів, досить часто українське селянство доповнювало або скореговувало законодавчі норми у відповідності зі своїми звичаями та традиціями. Так, наявні матеріали свідчать, що до визначений у ст. 112 Загального положення 25-ти річний віковий ценз кандидата на посаду волосного судді, українським селянством сприймався як досить низький, тож на практиці негласний віковий ценз був набагато вищим і коливався у межах 35-45 років. Цікаво відзначити, що в ході проведення судово-адміністративної реформи 1889 року держава також пішла на офіційне підвищення віку для волосних суддів і закріпила його на рівні 35 років [4].

Актуальним залишалось питання правової грамотності обраних волосних суддів. З однієї сторони, у відповідності до законодавства волосний суд мав право розглядати справи спираючись на правовий звичай, а не норму закону. З іншої, відсутність не лише юридичних знань, а й елементарної грамотності могла стати серйозною завадою на шляху відправлення волосним суддею правосуддя. Законодавство Російської імперії не встановлювало вимогу існування певного рівня освіти, що пояснюється низькою кількістю грамотного населення в сільській місцевості. З однієї сторони, це перешкодило звуженню

чисельності кандидатів, з іншого серйозно погіршило їх якість, адже на посаду суддів потрапляли малограмотні, неписьменні люди, а часті (щорічні) ротації не дозволяли їм компенсувати ці недоліки практичним досвідом. Так, у вже згадуваній нами Олександрівській волості, Катеринославської губернії, з 12 волосних суддів не було жодного грамотного [1, с. 463]. Як справедливо зазначали з цього приводу один з волосних старшин «Які б засоби не застосовувались для покращення діяльності волосних судів, нічого не буде досягнуто до тих пір, доки не заставлять населення вчитися грамоті» [5, с. 464].

Таким чином, внаслідок реалізації реформи 1861 р. в українського селянства розширилися можливості щодо участі у відправленні правосуддя, зокрема через участь населення у досудових процедурах, формуванні волосного суду; обрання на посади волосних суддів.

Список використаних джерел:

1. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов. Т. 1. Киевская и Екатеринославская губернии. 1874. 582 с.
2. Полное собрание законов Российской империи (Далі – ПСЗРИ). Собрание 2-е. – Санкт-Петербург, 1863. – Т. 36, отд. 1. – № 36657.
3. Литошенко Н. Мораховская община // *Сборник материалов для изучения сельской поземельной общины*. СПб., 1880.
4. ПСЗРИ. – Собр. 3-е 1889 г. – Т. IX. – СПб., 1891. – № 6196.
5. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов. Т. 2. Харьковская и Полтавская губернии. 1873. 715 с.

Ключові слова: селянська реформа 1861 р., місцевий суд, волосний суд, селянське самоврядування, звичаєве право, офіційне право.

Key words: emancipation reform of 1861, local court, the volost court, peasants self-government, common law, official right.

ВОЙЦЕХІВСЬКА ДАРИНА ЮРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри історії держави і права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОНФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО ТА КАРАЇМСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.

Після приєднання південноукраїнських земель до складу Російської імперії, однією з актуальних проблем у сфері релігії постало вироблення державної політики щодо національних систем релігійної освіти, які існували у середовищі нехристиянських народів, що заселяли цю територію. Так, на території кримського півострову двома найбільш чисельними групами національно-релігійних меншин були кримські татари (мусульмани) та караїми (караїзм), кожна

Ужитчак Анастасія Юрійвна

Причини та умови виникнення злочинності серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.) 140

Саранчук Олександра Валеріївна

Правове регулювання участі населення півдня України у волосному судочинстві (друга половина XIX – початок XX ст.) 143

Войцехівська Дарина Юрійвна

Адміністративно-правові умови розвитку конфесійної освіти кримськотатарського та караїмського населення півдня України у XVIII – початку XIX ст. 146

СЕКЦІЯ 4

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВИХ
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Кормич Людмила Іванівна

Безпековий аспект державної інформаційної політики: виклики і загрози для України 151

Вітман Костянтин Миколайович

Законодавство України щодо реалізації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов 154

Мамонтова Елла Вікторівна,

Пелевін Євген Юрійович 157

Фази реалізації політичного процесу: від теорії до практики 157

Каракуркчі Ганна Володимирівна,

Козинець Іван Павлович

Перспективні напрями розвитку сучасних українсько-польських відносин 161

Яковлев Денис Вікторович

Європейський вибір середнього класу в Україні 163

Завгородня Юлія Володимирівна

Кіберагресія в сучасних політичних процесах 166

Козьмініх Альона Віталіївна

Особливості та ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану 168

Краснопольська Тетяна Миколаївна

Ефективність використання ІКТ у системі публічного управління . . 170

Милосердна Ірина Михайлівна

Регіональна безпека в системі міжнародної безпеки: теоретичний вимір дослідження 173

Пехник Алевтіна Валентинівна

Допомога Україні від міжнародної спільноти в галузі освіти під час війни: регіональний та глобальний аспекти 175